HUSZONEGY FELADAT A 21. SZÁZADBAN – TERV A TÁRSADALMI KOMPETENCIÁK FEJLESZTÉSÉRE

TWENTY ONE TASKS IN THE 21. CENTURY – A DEVELOPMENT PLAN FOR THE INTENSIFICATION OF THE SOCIAL COMPETENCES

VARJAS JÁNOS
egyetemi hallgató, Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet
varjas031@freemail.hu

Abstract

The new generations are going to grow up in a continuously changing world of the 21. century, thus, they are needed to be prepared to face it's challenges. The profession of teaching needs to be modified according to these new circumstances, because up-to-date learning is hardly achievable by the traditional, lexical knowledge-based education. The teachers have to build on the activation of prior knowledge and problem solving and reasoning skills. Has to create creative and motivating tasks and games to convince students to work independently or even as a group. The tasks and games should be lined up to a Development Plan, that focuses a special part of the endless network of competences. This article's main objective is to display a Development Plan that focuses to develop advanced social and citizen's skills, and furthermore competences that helps to be successful in the modern business life. These two areas are important parts of the eight key competences that are appear in the Hungarian national curriculum. The Development Plan is adapted to the Hungarian geography subject's human geography chapters, what are mainly focuses on the global and national challenges of the 21. century, creating a great opportunity to develop skills that are mentioned above.

Keywords: human geography, development plan, social and citizen's skills, bussines competences

Bevezetés

A modern társadalom változásai hatására az ezredfordulón fontos oktatáspolitikai célkitűzéssé vált a kulcskompetenciák és a kompetenciafejlesztés beépítése a fejlett országok oktatási rendszerébe (Vargáné Engler Á. 2004). Az állampolgárok számára a sikeres élet (*For a Successful Life*), az államok számára a jól működő társadalom (*Well-Functioning Society*) elérése lett a cél a közoktatás segítségével. Ezen tanulmány célja a **társadalmi kompetenciák** fejlesztésére összpontosító **fejlesztési terv** bemutatása, hiszen e képességek nélkül nehezen képzelhető el jól működő társadalom, benne sikeres és boldog egyénekkel.

A diákok a 21. században egyre sokszínűbbé váló társadalmakban fognak felnőni. Nagyon fontos, hogy megismerjék más közösségekből jött emberek életét, és képesek legyenek megérteni a problémáikat, az élethelyzetüket. Ebben segíthet, ha az iskolában megismerhetik az európai kontinens egyik legkomolyabb társadalmi átalakulását

kiváltó jelenséget, az európai migrációs válságot. E válság értelmezése mellett a társadalomföldrajz tanítási-tanulási folyamata még számos lehetőséget adhat a társadalmi kompetenciák fejlesztésére, az előzetes tanulói tudás felhasználására.

Az eddigi eredmények

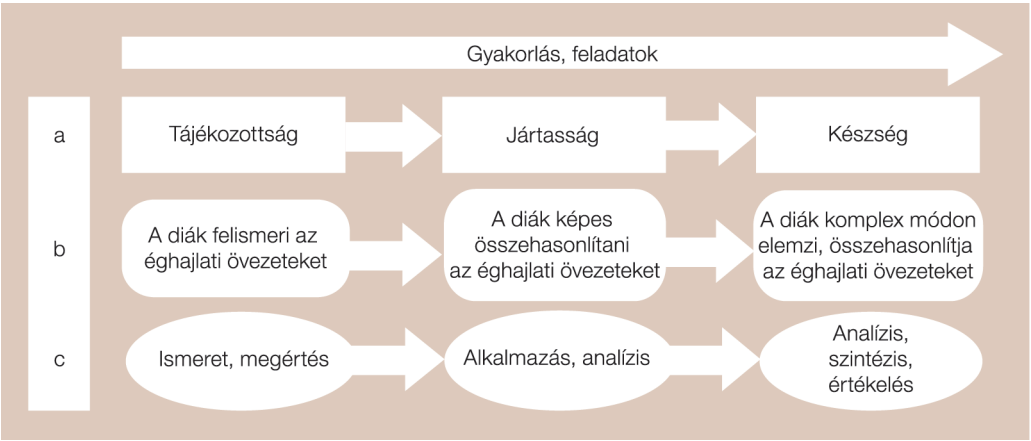
A **társadalmi kompetenciák** Makádi M. (2015) meghatározása szerint minden olyan képességet magukban foglalnak, amelyekkel az egyén beilleszkedhet a társadalomba, és annak sikeres, építő tagjává válhat. A fogalmat a Nemzeti alaptantervben a **szociális és állampolgári kompetencia**, illetve a hozzá kapcsolódó **kezdeményezőképesség és vállalkozói kompetencia** összevonásával alkotta meg (Makádi M. 2009). Mellette a hazai kutatók közül komoly eredményeket ért el Bagdy E., aki pszichológusként a személyiségfejlesztés fontosságát sürgeti már az 1980-as évek óta, az annak módszereivel foglalkozó könyvében (Bagdy E.–Telkes J. 2002) pedig gyakorlati ötletek is megjelennek. A társadalmi kompetenciák fontos része az aktív állampolgárrá nevelés. Az általam felhasznált **aktív állampolgár** fogalmát Gáti A. (2009) fejti ki. A társadalmi kompetenciák meghatározásának fontos forrása lehet maga a *Nemzeti alaptanterv* (2012) is.

Jelen tanulmány gyakorlati szempontból közelíti meg a társadalmi kompetenciákat, így az elméleti háttér mellett fontos, hogy a nemzetközi és magyar szakirodalmak által már az oktatás szintjére tervezett gyakorlati feladatokat is bemutassuk. Ginnis, P. (2007) írt hasonló, tanítási és tanulási receptekkel foglalkozó művet, emellett Makádi M. (2009) készített a kompetenciaalapú pedagógia lehetőségeivel foglalkozó feladatgyűjteményt. Érdemes még kiemelni Nichols, A.–Kinninment, D. (2011) gondolkodtatásra épülő munkáját is. Mindkét kötet részletesen mutat be mintafeladatokat és segédanyagokat.

Mit és hogyan fejlesztünk?

A tanulási-tanítási folyamat során lezajló fejlesztés többlépcsős rendszer, ahol egy pontból elindulva a tanulók gyakorlással, egyre bonyolultabb műveletek elvégzésével és egyre nagyobb önállósággal fejlődnek (Farsang A. 2011., Kormány Gy. 2005). A 1. ábrán egy természetföldrajzi példán keresztül látható a tájékozottság jártasság és készség szintű alkalmazása. A folyamat tökéletesen összeegyeztethető Bloom, B. (1956, módosítva 1984) taxonómiájával.

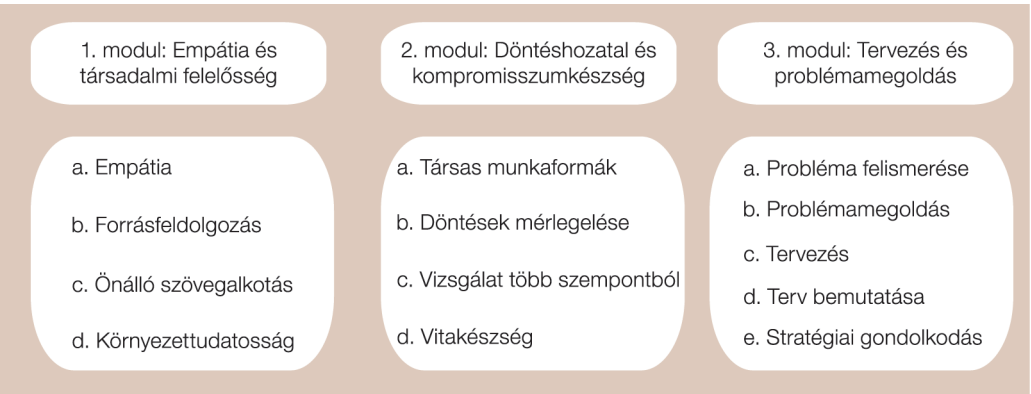
Mivel a társadalmi kompetenciák körébe igen sok fejlesztendő tulajdonság, készség és képesség tartozhat, így a tervezéskor érdemes azokat csoportokba rendezni, a csoportosítás

1. ábra. A földrajzi övezetesség megismerésének szintjei. Magyarázat: a) a művelet szintje, b) példa a földrajz tantárgyból, c) helye a Bloom-féle taxonómiában (szerk. Varjas J. Kormány Gy. 2005 és Farsang A. *2011 alapján)*

során pedig modulokat létrehozni a fejlesztési tervben. A **modul alapú felépítés** célja, hogy a tanulók egyre több kompetenciát egyre magasabb szinten mozgassanak meg a feladatok megoldásához (1. ábra). Emellett fontos előnye, hogy a tanár feladatokat vagy feladatrészeket emelhet ki a fejlesztési tervből, sőt új részeket is alkothat az alapján, hogy mit tapasztal diákjai teljesítményével kapcsolatban. A beemeléshez kiegészítő feladatok is helyet kaptak a fejlesztési tervben. A 2. ábra mutatja be a tervben megjelenő három modulcsoportot.

Egy fejlesztési terv megalkotásakor fontos szempont a kritériumorientáltság, melynek alapjait Nagy J. dolgozta ki (in Zsolnay A.–Józsa K. 2002). **Fejlesztési szinteket**, kritériumokat állítunk fel, melyek alkalmazása addig zajlik, amíg minden diák el nem jut a

2. ábra. A fejlesztési tervben megjelenő három modul és legfontosabb területeik (szerk. Varjas J.)

fejlesztési cél végére, függetlenül attól, hogy az osztály más tagjai mely szinten állnak. Sütőné Koczka Á. (2004) összeállított egy felsorolást az általa legfontosabbnak vélt fejlesztési célokból a szociális készségek kapcsán a 10, illetve a 14 éves korra vonatkozóan. Tanulmányában kiemeli, hogy a diákok életkorának előrehaladtával egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni a jövőbeni sikerességük fejlesztésére.

A fejlesztési terv bemutatása

Fejlesztési tervem – amely a Nemzeti alaptanterv Földünk – környezetünk műveltségi területére vonatkozó gimnáziumi kerettanterv 10. osztályban feldolgozandó társadalomföldrajzi tartalmú részéhez készült – egy három modulból álló feladatgyűjtemény, amely huszonegy feladatot tartalmaz. A feladatok célja, hogy a kompetenciafejlesztés a tananyagban való előrehaladással párhuzamosan, azzal együtt valósuljon meg. A fejlesztő feladatok egyszerű, rövidebb feladatokból kiindulva folyamatosan nehezednek (1. ábra), és egyre több tudástranszfer folyamat (Molnár Gy. 2002) működését veszik igénybe. Többféle tanulásszervezési mód jelenik meg bennük, de a legnagyobb hangsúly a csoportmunkára helyeződik, hiszen a társadalmi kompetenciák fejlesztése szempontjából az osztály közössége a társadalom lekicsinyített másának tekinthető. A tematikai egységek közül az első modul a *Társadalmi folyamatok a 21. század elején*, második *A világgazdaság jellemző folyamatai*, végül a harmadik a *Magyarország – helyünk a Kárpát-medencében és Európában* tematikai egység témáinak feldolgozásához kapcsolódik. A társadalomföldrajzi folyamatok és jelenségek bemutatása a fejlesztési módszerekkel együtt fejti ki hatását. A feladatok láncolatának áttekintését az 1. táblázat és a 3. ábra segíti.

Feladat neve	Feladat lépései	Elvárható teljesítmény, értékelési szempontok	Időigény
I. modul: Empátia és társadalmi felelősség			
Hogyan élhetnek?	1. A tanulók két képet kapnak (egy európai kislány és egy afrikai kisfiú képe) 2. A diákok tulajdonságokat, jelzőket írnak a két személyről 3. Osztályszintű megbeszélés (különösen figyelve a sztereotípiák árnyalására)	A diákok képesek rá, hogy a megfigyelt személyiségekről tulajdonságokat állapítsanak meg. „Szerintem a kislány nagyon okos”	5-10 perc
Levelek a világból	1. Levél kiosztása (Hollandiában élő szenegáli kisfiú levele) 2. Táblázat kitöltése a levéllel kapcsolatban 3. Megbeszélés	A diákok önálló (vagy páros) munkában értelmezik a kapott forrást, kérdésekre válaszolnak azzal kapcsolatban	5-10 perc

Feladat neve	Feladat lépései	Elvárható teljesítmény, értékelési szempontok	Időigény
Írj választ!	1. A diákok segítséget kapnak (összeállított forrás Szenegálról) 2. Házi feladatok értékelése (tanári javítás)	Értékelési szempontok: a levél műfaji feltételeinek betartása; levél stílusa (pl. humor, történetmesélés); információinak száma és minősége	Magas (függ a kért terjedelemtől, házi feladatnak ajánlott)
Esemény-napló	1. Szerepek kiosztása 5 csoport számára (előre megírt szövegeket kioszása a hozzá tartozó kérdésekkel) 2. Csoportmunka, feladatkidolgozás 3. Bemutatás csoportonként (a kapott kérdések segítségével táblázat kitöltése)	Az osztály együtt dolgozva bemutatja egy farmer útját a textil előállításától az eladásáig. Így az osztály öt csoportja együtt mondhatja el a nemzetközi munkamegosztás folyamatát és okait. A szövegek felhívják a figyelmet a nemzetközi munkamegosztás előnyeire és hátrányaira is.	30-35 perc
II. modul: Döntéshozatal és együttműködés			
Álláspont	1. Tanulópárok létrehozása 2. Feladatkiadás, témafeltevés (falu és város előnyei, hátrányai) 3. Páros feladatmegoldás (településtípus kiválasztása) 4. Osztályszintű megoldás	A diákok képesek pármunkában érveket gyűjteni, majd eldönteni egy kérdést.	10 perc
Előnyök, hátrányok	1. Téma megadása (az osztály egyik fele a globalizáció ellen, a másik fele a globalizáció mellett) 2. Önálló (vagy páros) feladatmegoldás	Érdemes előkészíteni a globalizáció fogalmának megbeszélésével, így a diákok végiggondolhatják annak esetleges hatásait.	1. lépés: 5 perc 2. lépés: 15 perc
Döntés-lépcső	1. Feladatkiadás (nyaralási helyszín választása egy listáról, szereplőnként előre gyártott utazási célokkal és feltételekkel) 2. Önálló döntés a nyaralásról 3. Családi döntés megvitatása 4. Osztályszintű döntés (több család együtt)	A döntéshozás a való életben gyakran nem az információk és lehetőségek teljes ismeretével történik meg, ezúttal a helyes stratégiát gyakorolhatják a diákok. Képesnek kell lenniük akár osztályszinten is egyezségre jutni, ami az osztály összetartását is erősítheti.	20-30 perc
Hol vagyunk?	1. A döntéslépcső 1–3. pontjainak elvégzése után a csoport egy reklámszöveget ír egy európai vagy magyar településről (legalább három jelzővel) 2. A reklámok bemutatása 3. A többi diák kitalálja, hogy mik az utazási célpontok	Az aktív állampolgárságra nevelés fontos eleme a nemzeti és európai identitás erősítése, ezt a célt tűzte ki a feladat.	15 perc

Feladat neve	Feladat lépései	Elvárható teljesítmény, értékelési szempontok	Időigény
Érvek és ellenérvek	1. Csoportalakítás 2. Szövegek kiosztása (tartalmuk: migráció) 3. Feladatmegoldás (pármunkában) (a szövegből érvek gyűjtése, melyeket egy-egy mondattal bizonyítani is kell) 4. Migrációval kapcsolatos ellenérvek gyűjtése (bizonyító mondattal) 5. Osztályszintű megbeszélés	A diákok érvelési technikájának, és főleg kompromisszumkészségének gyakorlásában segít a feladat. Különösen fontos a bizonyító mondat megléte. Példamondat: „A migráció csökkentheti a nyugdíjrendszer terhelését.” Bizonyítás: „A fejlett (befogadó) kevés gyermek születik a fejlődő, (kibocsájtó országokban) viszont sokan születnek.”	15-20 perc
Vita	1. Olvasás a témában (házi feladatban) (Paks II. bővítés kérdése) 2. Csoportalkotás 3. Segítő szövegek kiosztása 4. Feladatmegoldás 5. Érvek meghallgatása a bővítés mellett (2 db) 6. Érvek meghallgatása a bővítés ellen (2 db) 7. Mindkét oldal cáfolhatja a másik érveit (szabad beszélgetésre lehetőség, akár további érvek behozatalával) 8. Szavazás a kérdésben (elhagyható) 9. Szavazás a kérdésben	A vita egyszerre mozgatja a lényegkiemeléshez, szövegalkotáshoz, kompromisszumra jutáshoz és a közös munkához szükséges kompetenciákat. A diákoknak képesnek kell lenniük érvüket egy-egy mondattal bizonyítani is.	Felkészülés házi feladatban 1 óra
III. modul: Tervezés és problémamegoldás			
Brainstorming	1. Témafelvetés (Szomália problémáinak felsorolása) 2. Feladatmegoldás egyéni (vagy páros) munkában 3. Osztályszintű megbeszélés	A diákok képesek felismerni Szomália problémáit. Ha előzőleg elvégezték az ‘írj választ!” feladatot, könnyebben teljesíthető.	5-10 perc
Tedd jobbá!	1. „Brainstorming” feladat, problémafeltárás (Szenegál problémái) 2. Feltárt problémák megoldásának kidolgozása önálló (vagy páros munkában)	A problémák felismerése után a probléma megoldása a következő lépés. A diákok lényeglátásának fejlesztése céljából érdemes olyan témát választani, amelyről lehet előzetes tudásuk, és több válaszlehetőség is felmerülhet.	10-15 perc
Piaci verseny	1. Az áruk és a pénz kiosztása 2. A játék első köre 3. Véletlenszerű esemény beiktatása (játékmódosító tényező, a játék frissítése) 4. A következő játékkör 5. Óra végi összefoglalása a szereplők motivációjának, tevékenységének függvényében (kereslet-kínálat elve)	A piaci verseny segítségével a diákok gyakorolhatják a stratégiai gondolkodást, és mélyebben megérhetik a piacot mozgató folyamatokat.	1-2 óra Folytatható az első óra után is.

Feladat neve	Feladat lépései	Elvárható teljesítmény, értékelési szempontok	Időigény
Tervezz valamit!	1. Feladatkiadás (álomtelepülés megtervezése) 2. Feladatok értékelése	A diákok a településföldrajz fogalmaival (városszerkezet, városfejlődés) megismerkedve önállóan, kreativitásuk segítségével várost terveznek. Az elkészült tervet fogalmazás, rajz, tervrajz, számítógépes animáció formájában (esetleg más módon) készíthetik el.	Házi feladat (esetleg csoportmunka, vagy kooperációban elvégezhető)
Meeting	1. Feladatkiadás (az előadó diákoknak: bemutatni és eladni az álomtelepülését; az osztálynak: értékelni az előadást és a várost) 2. Az előadások meghallgatása 3. Szavazás a legjobb város kiválasztásával	A diákok eladják az osztálynak megtervezett városaikat, így fontos az, hogy megcsillogtassák előadóképességüket, melyet később a munkaerőpiacon is alkalmazniuk kell.	15-25 perc (az előadások számától függ)
Tervezz nagyban!	1. Témafelvetés (Szomália problémáinak felsorolása) 2. Feladatmegoldás egyéni (vagy páros) munkában 3. Osztályszintű megbeszélés	A feladattal a diákok rengeteg kompetenciát mozgathatnak, emellett megismerhetik a TNC-k belső életét, stratégiai céljaikat.	2 óra
Kicsik és nagyok a világgazdaságban	1. Csoportalkotás 2. Társasjáték kiosztása 3. Eredményhirdetés	A társasjáték segítségével fejleszthető a diákok problémamegoldó képessége, és stratégiai gondolkodása. A legtöbb pontot gyűjtő diákokat csoportonként és osztályszinten is értékelhetjük.	1-2 óra

1. táblázat. A fejlesztési terv (szerk. Varjas J.)

I. modul: Empátia és társadalmi felelősség

Ebben a modulban felhívjuk a figyelmet a világot sújtó szegénységre és a fejlődő országok elmaradottságára, valamint a fejlett országok társadalmi problémáira. Ez a két elem együtt segíthet kialakítani a diákokban a társadalmi érzékenység, a felelősségvállalás képességét. Találkoznak képi és írott forrásokkal, valamint lehetőséget kapnak arra, hogy önálló munkában forrást alkossanak.

Hogyan élhetnek?

A képelemzés egy kis időigényű feladat, amely témabevezető jelleggel az óra eleji ráhangolásnál is kiválóan alkalmazható. Az alapötletét Makádi M.-tól (2009) kölcsönöztem, de módosítottam. A diákok két képet kapnak, amelyek két eltérő társadalmi helyzetben,

esetleg eltérő régióban élő személyt vagy társadalmi folyamatot ábrázolnak. A tanulóknak tulajdonságokat, jelzőket kell írniuk az emberekről, el kell képzelniük, hogy milyen körülmények között élhetnek. A feladat videófilm-részlet alapján is elvégezhető. Ebben az esetben a videóban szereplő eltérő élethelyzetekben lévő egyének tulajdonságait kell felismerni, elképzelni. A videó – szemben a két képpel – kevésbé indítja be a diákok fantáziáját, de előnye, hogy érdekesebbnek találhatja az osztály, ami segítheti a tanulási folyamatra való ráhangolódásukat.

Levelek a világból
A Levelek a világból feladat elvégzésekor a diákok levelet kapnak egy személytől, amiből információkat kell kigyűjteniük. A levél segítségével megismerhetik egy család vagy egy egyén mindennapjait, találkozhatnak egy globális vagy helyi probléma sajátosságaival is.

Írj választ!
A feladat az előzőleg már elvégzett *Levelek a világból* feladat közvetlen folytatása. A feladat megoldása folyamán a tanulóknak válaszlevelet kell írniuk a kapott levélre. Alkalmas arra, hogy házi feladatként adjuk a diákoknak, mert időigényes lehet órai megoldása.

Eseménynapló
Az *eseménynapló* egy pedagógusi viselkedésmegfigyelési módszer, amelynek segítségével kisebb feljegyzésekből lehet egy összefüggő történetet alkotni. Ezt a módszert fel lehet használni az oktatásban is. A feladat során egy eseményt vagy folyamatot a diákoknak elemekre bontva oszt ki a tanár. A feldarabolt történetet csoportmunkában vagy páros munkaformával is feldolgozhatjuk. A globális munkamegosztás témája például segíthet elmesélni egy eseménytörténetet, ha a diákok egy nadrág elkészültének folyamatait látják. Ha ezt a témát választjuk, akkor az osztály találkozhat a fejlődő országokban tapasztalható munkakörülmények kapcsán felmerülő problémákkal. A globális munkamegosztás feladatának előkészítésében segíthet a Probáld F.–Ütőné Visi J. (2010, 21. p.) által készített ábra. Magyarország kapcsán eseménynaplóban feldolgozható feladatra adhat lehetőséget a vörösiszap-katasztrófa, ahol a balesetet átélő személyek helyzetébe képzelhetik magukat a feladat megoldásában résztvevő diákok.

II. modul: Döntéshozatal és együttműködés

A második modulban az **együttműködés erősítése** történik, illetve a döntéshozatalhoz szükséges kompetenciák is fejlődnek. Az együttműködést segíti a társas munkaformák

alkalmazása, mely mindhárom modulban megjelenik, így itt főleg a csoportos döntéshozatalra, egységes álláspont és vitakészség kialakítására helyeződik a hangsúly.

Álláspont
Az *Álláspont* című feladat rövid pármunkában alkalmazható, ezért a fejlesztési folyamat során többször is felhasználható. A diákoknak közös álláspontra kell kerülniük egy kérdésben, ahol több szempontot ismerhetnek meg. A pármunkában történő közös álláspont megállapítása után padonként egy-egy szavazatot adhatnak le. Érdemes olyan témát választani, amiben komoly háttértudásuk lehet (például a falusi vagy városi élet).

Előnyök, hátrányok
Egy gyors, könnyen elvégezhető feladat, amely segít a kompromisszumkészség fejlesztésében. Osztályszinten a globalizációhoz kapcsolódóan több szempontot vizsgáltatunk meg a tanulókkal, miután csoportmunkában önállóan kell érveket gyűjteniük a globalizáció előnyeiről és hátrányairól. Ebben a feladatban az egyetlen álláspont kiválasztása helyett mindkét oldal érveinek összegyűjtését gyakorolhatják.

Döntéslépcső
A döntéslépcső feladat lényege, hogy a diákok egyre komplexebb döntéseket hoznak meg, amihez egyre több információt kapnak. A mindennapi élet döntéshozatalaihoz hasonló folyamat során a diákok konfliktuskezelési, érdekérvényesítési képessége is fejlődhet. Hasonló ehhez a **lépcsőzetes döntéshozás** feladata (in Nichols, A.–Kinninment, D. 2011).

Hol vagyunk?
A Hol vagyunk? gyakorlat a nemzeti vagy európai identitást erősítő feladat, amely a *döntéslépcsővel* együtt alkalmazható. Miután a döntéslépcső során a diákok csoportonként döntöttek közös úticéljukról, három összefüggő mondatot kell alkotniuk a választott nyaralási célpont ismertetőjegyeivel, aminek alapján egy hirdetést alkotnak. A többi csoportnak az elhangzott hirdetésből kell kitalálnia, hogy hová utazott a család.

Érvek és ellenérvek
Egy nagyobb méretű vita lebonyolítása előtt az *Érvek és ellenérvek* feladat segíthet az érvelési technika fejlesztésében. A szöveges forrásból csoportmunkában ki kell választaniuk két erős érvet, amit bizonyítaniuk is tudni kell. A bizonyítás mellett a feladat különlegessége, hogy a saját érveikkel szemben kell ellenérvet is alkotni, így kérdőjelezve meg saját érveiket.

Vita
A 2. modul lezáró feladata előtt a diákok már gyakorolták az érvgyűjtést, a döntéshozatalt, és társaikkal megpróbáltak közös álláspontra kerülni. A vitafeladatban minden eddigi tapasztalatra szükség lehet (Bárdossy I. et al. 2002).

III. modul: Tervezés és problémamegoldás

A **kezdeményezőképesség** és **vállalkozói kompetencia** fejlesztésére jött létre a harmadik modul. Itt az egyéni és csoportos tervezésre, döntéshozatalra helyeztük a hangsúlyt. Az önálló tanulás, önálló feladatmegoldás segíthet abban, hogy a diákok sikeres felnőttek, akár sikeres vállalkozók lehessenek. A csoportos tervezés és döntéshozatal további kompetenciákat alapozhat meg, amelyek keresettek a munkaerőpiacon.

Ötletelés (brainstorming)
A tervezés és problémamegoldás fontos kezdőlépése a **brainstroming**, amely a diákok közös ismereteinek, ötleteinek összegyűjtését jelenti. A gimnazisták általában ezt a módszert már önállóan is alkalmazzák, de ha ez mégsem történik meg, akkor érdemes jelezni, hogy ötleteléssel kezdjék a feladatmegoldást.

Tedd jobbá!
A *Tedd jobbá!* többször is alkalmazható feladat, amely az ötletelésre épül. Azzal, hogy előzőleg felismerünk egy problémát, érdemes a kérdést további tárgyalás során vizsgálni, és megoldást keresni az ötletgyártás folyamán előkerült problémákra. A megoldások keresése történhet egyéni, páros vagy csoportmunkában, vagy akár az osztály szintjén is.

Piaci verseny
A *piaci verseny* egy piacgazdaságot bemutató, csoportmunkára épülő feladat, amelynek célja a kereslet és a kínálat elvének játékos tapasztalatszerzés útján történő elmélyítése. A játék kezdetén a csoportok között előre elkészített ötfajta, eltérő értékű árut, valamint játékpénzt osztunk ki. Az áru kiosztása nem egyenlően történik, minden csapat csak háromféle árut kap. A cél az, hogy minél többféle árut gyűjtsenek össze, és emellett minél több pénzük is maradjon. A körökre osztott játék közben a tanár mint az állam van jelen, aki beavatkozhat a piacgazdaságba.

Tervezz valamit!
A *Tervezz valamit!* feladat, hasonlóan az *Írj választ!*-hoz, időigényessége miatt főleg házi feladatként adható. Az önálló tervezés és a problémamegoldás fejlesztésére alkalmas. Emellett az önálló

tanuláshoz szükséges készségeket is fejlesztheti. A már tárgyalt tematikus egységek több lehetőséget is adnak arra, hogy hasonló feladatot adjunk a diákoknak. Ilyen lehetőség az álomtelepülés tervezése, amelynek során a megtanult városfejlődési folyamatokat, a településformák jellemzőit felhasználva elkészíthetik saját településüket (fogalmazás, rajz, tervrajz vagy modell formájában).

Meeting
A meetingek fontos részei a modern vállalati munkának, ennek a kicsinyített, leegyszerűsített modelljét az osztályteremben is gyakorolhatjuk. A *Tervezz valamit!* játék alkalmával elkészült alkotások közül néhány darabot az osztály tagjai bemutatnak. A bemutatót tartó diáknak az lesz a feladata, hogy a termékét, alkotását eladja az osztályának, akik vállalatuk tagjait személyesítik meg. Az eladott terméket az osztálynak értékelni kell, emellett fontos szempont az is, hogy az előadó meggyőzőképességét és előadását is értékeljük.

Tervezz nagyban!
Ez a feladat a *Tervezz valamit!* játék osztályszintű változata. Az a csoportok feladata, hogy egy kerettantervi tematikai egységbe illő dolgot tervezzenek. Például a transznacionális vállalatok témában a csoportok megtervezik nagyvállalatuk profilját, elhelyezik a térben a központjukat és leányvállalataikat. Megtervezik, hogy milyen erőforrásokra, piacokra lehet majd szükségük. Reklámplakátot készítenek a vállalat fő termékéről. (A tervezés részletesen az 1. táblázatban kerül kifejtésre.)

Kicsik és nagyok a világgazdaságban
Egy társasjáték játékos formában fejlesztheti a stratégiai gondolkodást, és aktivizálhat több, a társadalmi sikerességben elengedhetetlen kompetenciát. A *Kicsik és nagyok a világgazdaságban* játékban a tanulók a világgazdaság fejlődő és fejlett országaiként vehetnek részt, amelyek minél több pontot szeretnének összeszedni. A pontgyűjtés kártyákon szereplő kérdésekre való sikeres válaszadással történhet. Emellett a játéktábla mezői között is vannak pontokat adók, amelyekre ha rálépnek a diákok, hirtelen fejlett vagy fejlődő országgá válhatnak, azaz bábujuk a korábbival ellentétes tulajdonságokat kaphat. Amikor a játékos a „fejlett ország" mezőre lép, akkor például a következő történik: „*A világ vezetői közé tartozol, erős gazdasággal rendelkezel. Kapsz 3 pontot! Sajnos társadalmad öregedik, ezért egyszer kimaradsz a dobásból.*"

Kiegészítő feladatok

A fejlesztési modultervhez csatolhatunk olyan feladatokat, amelyek csak bizonyos tanulási-tanítási folyamatot befolyásoló feltételek esetén kerülhetnek alkalmazásra.

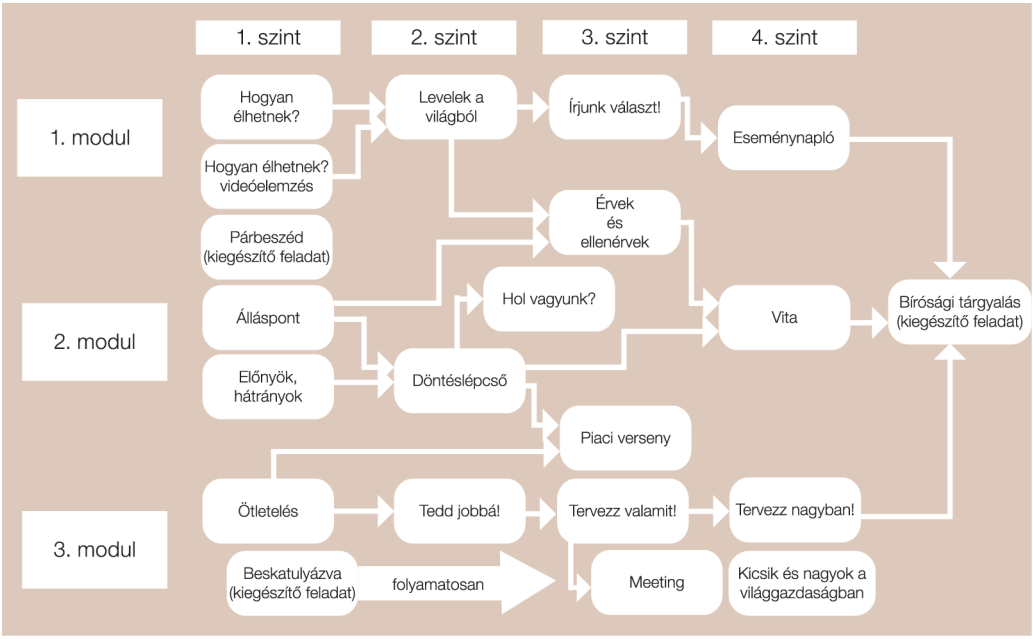
Beskatulyázva
A Ginnis, P. (2007) könyvében megjelent feladat segíthet abban, hogy sikeresebb csoportmunkát, illetve nagyobb fegyelmet érjünk el az osztályban, ha úgy ítéljük meg, hogy erre szükség lehet. A beskatulyázva játék alkalmazásával osztályszintű döntéshozatalban vehetnek részt a diákok, mivel ők alkothatják meg a csoportmunka és az órai tevékenység szabályait.

Párbeszéd
Fontos, hogy a diákok kommunikációs készségét is fejlesszük. A *párbeszéd* módszere emellett alkalmas arra, a gyengébb kommunikációs kompetenciákkal rendelkező diákok felzárkózásában segítsünk. A *párbeszéd* sikerességének kulcsa az, hogy megfelelően válasszuk meg a beszélgetés témáját. A társadalomföldrajz, különösen a magyar társadalommal és gazdasággal foglalkozó kerettantervi tematikai egység (pl. a város és a falu összehasonlítása) jó lehetőségeket adhat erre. A kiadott témából a diákok párbeszédet írnak, amiben segíthet, ha a tanár előre elkészített szerepeket (egy város agglomerációjában élő falusi lakos, városi bolttulajdonos stb.) oszt ki.

Bírósági tárgyalás
A drámapedagógia módszerei kiválóan alkalmasak arra, a fejlesztési tervben megjelölt társadalmi kompetenciák kiépüljenek. A tematikai egységek adta lehetőségek közül tervezhetünk pl. egy büntetőpert a nagyvállalatok világban betöltött szerepének kapcsán. A feladat megoldása során szerepeket osztunk ki. A kioszthatós szerepek lehetnek bírók, esküdtek (osztálylétszámtól függően), ügyészek. Emellett kioszthatunk szakértői szerepeket is (pl. környezetvédő, éghajlatkutató, közgazdász), akik tanúk lesznek az eljárás során (Szajkó Ó. 2008). A feladat két szakaszból áll. Az első szakaszban a résztvevők felkészülnek, míg a második szakaszban lezajlik a tárgyalás. Ennek során a felkészült diákok eljátszanak egy bírósági tárgyalást, ahol a bíró szerepét a tanár tölti be. A feladat megoldásához magas szintű beleélő képessége van szükség, így komoly előkészületeket és akár több hónapos felkészülést igényel a feladat megoldása.

Következtetések

A modern pszichológia rámutatott arra, hogy az ismeretalapú tudás megszerzése nem lehet egyedüli cél. Új irányba kell mozdulni, és észre kell venni azt, hogy a világ elrohan mellettünk, ha nem rohanunk vele együtt. A kompetenciafejlesztésre és az előzetes tudás alkalmazására több súlyt kell fektetnünk. Hagynunk kell a diákokat alkotni abból, amit mi és a környezetük átadott nekik. Az ezeket a célokat megjelölő földrajztanár

3. ábra. A fejlesztési terv feladatainak rendszere (szerkesztette: Varjas J.)

szerencsés helyzetben érezheti magát. A földrajz témakörei sok aktuális problémával foglalkoznak (Farsang A. 2011), ez az állítás különösen igaz a társadalomföldrajzi fejezetekre, amelyekben olyan témák kerülnek elő, amikről a diákoknak nagy mennyiségű előzetes tudása lehet; ezek előhívhatók a bemutatott fejlesztő feladatok segítségével. A kerettantervi egységre épült fejlesztési terv pedig segíthet abban, hogy a tanulási-tanítási folyamat ne ötletszerűen megalkotott, hanem előre átgondolt, folyamatosan reflexiókkal ellátott folyamattá váljon. Természetesen minden feladat elvégzése erősen meghosszabbítaná a tanítási-tanulási folyamatot, ezért érdemes abból elemeket vagy modulokat kiemelni, amelyeket elvégeztetünk diákjainkkal. A feladatok között vannak olyanok, amelyek rövid idő alatt megoldhatók, ezeket érdemes többször is alkalmazni. A nagyobb terjedelmű, nagyobb készülést igénylő feladatokat pedig alkalmanként végezhetjük el.

A fejlesztési tervben kevésbé jelent meg a kritikai gondolkodás fejlesztése, ami a társadalmi kompetenciáknak ugyan nem része, de úgy gondolom, hogy szoros kapcsolatot ápol az aktív állampolgári viselkedéssel. További irány lehet, hogy kritikai gondolkodásra építő feladatokkal egészüljön ki a feladatgyűjteményt. Eljövendő kutatási cél lehet, hogy a természetföldrajz kerettantervi követelményeihez is hasonló fejlesztési terv készüljön.

Irodalom

110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. In: Magyar Közlöny 2012. 66. pp. 10635–10848. https://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf, pp. 10639–10646.

Bagdy E.–Telkes J. 2002: Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 308 p.

Bárdossy I.–Dudás M.–Pethőné Nagy Cs.–Priskinné Rizner E. 2002: A kritikai gondolkodás fejlesztése. Az interaktív és reflektív tanulás lehetőségei. Pécsi Tudományegyetem, Pécs–Budapest. 383 p.

Bloom, B. S. 1984: Taxonomy of educational objectives. Handbook 1: Cognitive domain. Addison Wesley Publishing Company, Boston. 207 p.

Farsang A. 2011: Földrajztanítás korszerűen. GeoLitera, Szeged. 196 p.

Gáti A. 2009: Aktív állampolgárságra nevelés hazánkban nemzetközi összehasonlításban. Aktív állampolgárság Alapítvány, Budapest. 135 p. Az első 40 oldal letölthető: http://www.tarki-tudok.hu/file/part_1_cived_tanulmany_ga_20100620.pdf

Ginnis, P. 2007: Tanítási és tanulási receptkönyv. Alexandra Kiadó, Pécs. 374 p.

Kormány Gy. 2005: A földrajz tanítása. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza. 197 p.

Makádi M. 2009: A kompetenciaalapú pedagógia lehetőségei a tanítási-tanulási folyamatban. Mozaik Kiadó, Szeged. 135 p.

Makádi M. 2015: Kompetenciafejlesztő földrajztanítás. Összefoglaló szakmódszertani tanulmány. Eötvös Loránd Tudományegyetem TTK FFI, Budapest. 76 p.

Molnár Gy. 2002: A tudástranszfer. In: Iskolakultúra 12. 2. pp. 65–74. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00057/pdf/iskolakultura_EPA00011_2002_02_065-074.pdf

Nichols, A.–Kinninment, D. (szerk.) 2011: Gondolkodtató földrajz II. Módszertani útmutató a földrajz tanításához. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 185 p.

Probáld F.–Ütőné Visi J. 2010: Földrajz 10. Regionális földrajz. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 232 p.

Sütőné Koczka Á. 2004: A szociális készségek fejlesztése kamaszkorban I. In: Új Pedagógiai Szemle 54. 4–5. pp. 52–68.

Szajkó O. 2008: A drámajáték lehetséges alkalmazási területei a történelemórán. In: Taní-tani Online 4. pp. 83–92. http://www.tani-tani.info/084szajko

Vargáné Engler Á. 2004: A szociális kompetencia fejlesztése. In: Magiszter 2. 2. pp. 13–31. http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2004/nyar/2.pdf

Zsolnay A.–Józsa K. 2002: A szociális készségek kritériumorientált fejlesztésének lehetőségei. In: Iskolakultúra 12. 4. pp. 12–20. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00059/pdf/iskolakultura_EPA00011_2002_04_012-020.pdf